

36. Jane Eyre'da Stoacı Felsefenin İzleri¹

Esra ÇAĞRI MUTLU²

APA: Çağrı Mutlu, E. (2024). *Jane Eyre'da Stoacı Felsefenin İzleri*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 603-615. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1502221>.

Öz

Currer Bell mahlasıyla yazdığı *Jane Eyre* isimli eserinde, Charlotte Brontë'nin kendi yaşamından, varolma durumundan bir şeyler bulmak mümkündür. Üstelik bunlar birçok kadının varolma kaygılarını da ortaya koyan izlekler olduğundan *Jane Eyre*, Emily Brontë'nin kaleme aldığı *Uğultulu Tepeler* romanı yanında Brontë kardeşlerin en çok okunan eserlerinden biridir. Kitap boyunca birçok kapatılmaya maruz kalan ve bunlardan kaçma yollarına başvuran Jane Eyre'i yaptığı seçimler üzerinden takip etme şansına sahip oluruz. Söz konusu seçimler, daha çok akla ya da tutkuya dayalı seçimler arasında gider gelir. Bu seçimler boyunca da Jane'e eşlik eden birçok karakter bulunur. Bu karakterler arasından eseri Stoacı bir okumaya uygun kılan Helen Burns ve St. John bize, Jane'in sahip olduğu doğasının tutkulu ve mantıklı yönlerini uzlaştırma çabasını ve bu çabanın Stoacı felsefedeki hükmümüz altında olanlarla olmayanlar arasında yapılan ayrıma benzediğini gösterir. Pratiğe ve özgür iradeye odaklanan Stoacı felsefe iyi ve kötü arasındaki seçimin kişinin kendisini bağladığını, şeylerin kendilerinde ne mutlak iyi ne de mutlak olarak kötü olarak adlandırmayacağını ifade eder. Ayrıca farksızlar (*adiaphora*) kavramı üzerinden de yaşamda önümüze çıkan zorluklara karşı gösterdiğimiz dayanıklılığa veya kayıtsızlığa vurgu yapılır. Dayanıklılık söz konusu olduğunda karşımızda duran karakter Helen Burns'dür. Kayıtsızlık söz konusu olduğundaysa karşımızda St. John durur. Bu bağlamda makale söz konusu karakterlerin Stoacı felsefe üzerinden bir analizini yapmayı ve bu kişilerin Jane'i bir Stoacı olarak okuyup okuyamamamıza ne dereceye kadar katkı sağladıklarını ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Yazgı, Özgürlük, Seçim, Kayıtsızlık

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin, Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.04.2024-**Kabul Tarihi:** 20.06.2024-**Yayın Tarihi:** 21.06.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1502221

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü / Assoc. Prof., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy (Burdur, Türkiye), ecagrimutlu@mehmetakif.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3295-7531> **ROR ID:** <https://ror.org/04xk0dc21>, **ISNI:** 0000 0004 0386 420X, **Crossreff Funder ID:** 501100016210

Traces of Stoic Philosophy in *Jane Eyre*³

Abstract

In *Jane Eyre*, written under the pseudonym Currer Bell, it is possible to find something from Charlotte Brontë's own life and her state of existence. Moreover, since these are the themes that reveal the existential anxieties of many women, *Jane Eyre* is one of the most widely read works of the Brontë sisters alongside Emily Brontë's *Wuthering Heights*. Throughout the book, we have the chance to follow Jane Eyre, who is subjected to many confinements and tries to escape from them, through the choices she makes. These choices alternate between those based on reason and those based on passion. Throughout these choices, Jane is accompanied by many characters. Among these characters, Helen Burns and St. John, who make the book suitable for a Stoic reading, show us Jane's struggle to reconcile the passionate and rational aspects of her nature, and how this struggle resembles the distinction in Stoic philosophy between what is under our control and what is not. Stoic philosophy, which focuses on practice and free will, states that the choice between good and evil is up to the individual and that things in themselves cannot be called either absolutely good or absolutely evil. In addition, the concept of indifference (*adiaphora*) emphasizes the resilience or apathy we show against the difficulties we face in life. When it comes to resilience, Helen Burns is the character who stands before us. When it comes to apathy, we are confronted with St. John. In this context, the article aims to analyze these characters through the Stoic philosophy and how much they contribute to our reading of Jane as a Stoic.

Keywords: Fate, Freedom, Choice, Apathy.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 23

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.04.2024-**Acceptance Date:** 20.06.2024-

Publication Date: 21.06.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1502221

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

... Kuş değilim ben. Kafesim de yok. Bağımsız, irade sahibi, özgür bir insanım, şu anda da irademi sizden ayrılmak üzere kullanıyorum...
(Brontë, 2022, s. 356).

Giriş

Eagleton’a göre Kant’ın felsefesiyle başlayan, kadınlar ve erkeklerin “rasyonel, kısıtlı özneler” değil de “kendini özgürce ifade eden tutkulu, duyarlı bireyler” olarak görüldüğü Aydınlanma çağının tam da bitişine denk gelen bir zamanda yaşayan (2017, s. 16) ve Brontë kardeşlerin en büyüğü olan Charlotte Brontë aynı zamanda elimizde en fazla eseri olan kardeştir. Fakat fazla sayıda eseri olsa bile hepsini Viktorya döneminin kısıtlayıcı yasaları nedeniyle bir erkek adı altında, Currer Bell mahlasıyla yayımlamıştır. Yayınladıkları arasında en fazla ilgi çeken eseri ise Jane Eyre olmuştur ki bunun başlıca nedeni, eserin ana kahramanının Charlotte Brontë’nin kendi varoluşsal kaygularından, ruhundan, kendi tutkulu doğasından fazlaca şeyler barındırması ve buna bağlı olarak eserin günümüzde bile gücünü ve geçerliliğini koruyor olmasıdır. Kitabın içindeki her bir karakter adeta onun ruhunun birer parçasını, farklı yönlerini dile getiriyor gibidir. Bu bağlamda yorumcuların birçoğu, kitap boyunca en fazla kullanılan metaforlar olan ateř ve buz izleklerini her bir karakterde parça parça gördüğümüzü ve bu parçaların bütününden de Brontë’yi elde edebileceğimizi vurgular. Örneğin, kitabın sonunda çıkardığı yangınla Thornfield’i yok eden, “ateř”li bir tutkuya sahip Bertha ve Jane’in Rochester’dan kaçışıyla yanına sığındığı, “buz gibi” soğuk St. John, Charlotte’un karakterinin duygusal ve mantıksal yönlerini kişileştirirler adeta. Zaten kitap boyunca Jane, hep ikilemler arasında kalan ve seçimler yapmaya zorlanan bir karakter olarak karşımızdadır ve yaptığı seğimlerin hepsinde kendini var etmeyi seçer. Bu anlamda Jane Eyre bir kadının bildungsromanı olarak da okunabilir (Gilbert&Gubar, 2016, s. 434). Bu kendini var etme ve ruhunu tedavi etme yolculuğu boyunca karşımıza çıkan Brocklehurst ve John Reed gibi diğer karakterler ise daha çok ikilemlerin karşıt uçlarını temsil eden; ana karakterlerin kendilerini daha iyi tanımlamalarını sağlayan birer varoluş anı, bu anların birer yansıması olarak görülebilirler. Bu her bir an içinde karşımıza çıkan temel karşıtlık, akıl-tutku karşıtlığıdır ve bu karşıtlık üzerinden her bir karakterin ama özellikle Jane’in ve Lowood yatılı okulunda tanıştığı Helen Burns’ün Stoa felsefesi özellikle de Seneca üzerinden bir okumasını yapmak mümkün hale gelir. Kitabın büyük bir kısmında Jane’in sahip olduğu doğasının tutkulu ve mantıklı yönlerini uzlaştırma çabası; buz ve ateşi birleştirme çabası çoğu durumda onda bir duygu patlaması olarak ortaya çıkarken, bu onun varolmayı arzu ettiği biçimde biri olması adına pek de uygun bir metafor değildir; çünkü çoğu zaman söz konusu olan bu iki karşıt ucun bir araya gelmesinden ziyade, birinin diğerini yok etmesidir. Bu bağlamda çoğu yorumcuya göre, kitap boyunca Jane başta akıl ve tutku olmak üzere, mutlak ve göreceli ahlak ve son olarak evliliksiz bir aşk ya da aşksız bir evlilik gibi geleneksel olarak da kabul edilmesi olası olan birçoek edebi karşıtlık arasında seçim yapar ve bu seçimler içerisinde de ya iyi ve kötü hakkındaki ya da kendi doğası hakkındaki bilgisine başvurur (Ashe, 1988, s. 121).

İşte bu noktada, makalede Stoacı olarak görülebilecek Helen Burns’ün aşında ondan daha fazla Stoacı bir okumaya uygun olan Jane’e söz konusu gerilimin çözülebileceği, uzlaşmanın sağlanabileceği bir yol gösterip gösteremeyeceği konusu ayrıntılı biçimde ele alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Helen’in, Jane’e olumsuz duygularını serbest bırakabileceğini ve bu duygulara yol açanları affederek söz konusu duyguları daha az yıkıcı hale getirebileceğini; düşmanlarını severek nefret ve öfkesinin azalabileceğini söylemesi, Stoacıların insanların şeylerin kendilerinde gerçekte iyi olup olmadıklarına odaklanmak yerine onlara dair kendi yargularına odaklanmaları gerektiğine dair öğretilerini akla getirir. Çünkü Helen’in tüm bu saydığı yöntemler Geç Dönem Stoa Felsefesi boyunca karşımıza çıkan

başlıca kabullerdir. Ayrıca yine makale boyunca saf bir Hristiyan olarak da okunabilecek Helen'in böyle olmak yanında Stoacı felsefeye olan yakınlığı da açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu konu da aslında önemli bir diğer karakterin, St. John Rivers'in Stoacı felsefeye dair izler taşıyıp taşımadığına dair bir analizi mümkün kılar. O halde, Helen Burns ve St. John Rivers üzerinden Jane'in deneyimlediği değişimi anlamak adına, Stoa Felsefesinin sunduğu yöntemle baş vurmak ve bu karakterler çerçevesinde Jane Eyre'daki Stoacı izlerin farklı okumalarını yapma denemesine dönmek yerinde olacaktır.

Helen Burns'a Dair Stoacı Bir Okuma

Helenistik dönemin en önemli okullarından ya da felsefe akımlarından biri olarak kabul edilebilecek Stoa felsefesi, aslında Antik Yunan'da karşımıza çıkan problemlerin daha bireysel düzeyde ve daha gündelik hayata indirgenmiş ve sadeleştirilmiş bir versiyonu olarak görülebilir. Başka bir ifadeyle, küçük site devletleri içinden çıkan ve çoğunlukla erdem, mutluluk, hakikat, bilgi peşinde koşan; bu anlamıyla pratikten çok teoride can bulan bir felsefe yapma tarzı yerini farklı bir felsefeye bırakmıştır. Buna göre artık söz konusu olan, kişinin İmparatorluk çağında kendini çok sesli, çok kültürlü, kimi zaman karşıtlıklar gösteren değerler sunan bir ortam içinde bulması ve gündelik hayatın, pratiğin teoriye ağır basmasıdır. Bunun sonucunda da Helenistik dönemde filozoflar, felsefe aracılığıyla belli bir yaşam biçimi oluşturmanın kaygısını gütmektedirler. Felsefenin merkezinde doğa, doğadaki değişmeye dair duyulan merak, onu anlama ve bilgisini edinmeden ziyade tek tek insanların gündelik hayatlarını belirleyen şeylere, bunları belirleyen duygularına ve bu duygular üzerinden verdikleri yargılarına dair bir analiz bulunur. Bu filozofların istedikleri insanı mutsuzluğa sürükleyen tam olarak ne olduğunu belirlemektir ki bu bağlamda onlara göre mutsuzluk, şeylerin kendisinden değil kişinin bu şeylere dair yargılarından; bu yargıları iyice belirleyemeyip değerlendirememesinden kaynaklanır. İşte tam da bu noktada felsefe, bir çıkış yolu, ruha dair bir tedavi, terapi olarak açığa çıkar. İnsanların karşılarında yapmaları gereken ve oldukça zor olan bir seçim bulunur ve bu seçimi onlara felsefe verir (Hadot, 2011, s. 108).

Kıbrıslı Zenon tarafından başlatıldığı kabul edilen Stoa Felsefesi, felsefeye yaklaşım tarzı bakımından en başından itibaren kendisine Sokrates'i örnek almaktadır. Aslında bu da, onların beden ve bedeninin ihtiyaçlarından çok ruhu ve onun kurtuluşunu merkeze almalarının nedeni olarak kabul edilebilir. Diğer bir deyişle, felsefe tarihi boyunca felsefe yapmanın ruhu tedavi eden, ruhun içinde hapiste olduğu bedenden ancak düşünme yoluyla yani felsefe yapma yoluyla kurtulacağını, belki ilk olmasa da en belirgin biçimde ifade eden kişi Sokrates'tir. Stoacı filozoflar da buradan hareket ederek Zenon'un öncülüğünde, maddi dünyaya nüfuz eden ve ona canlılık veren bir öngöründen ve kutsal bir ruh gücünden bahsederler; üstelik bu ruh gücü içine ruha sahip olan tüm canlıları alır ki bu anlamda Stoacılar için *kozmos*-doğa-ruh ya da Tanrı arasında kopmaz bir bağ bulunmaktadır (Bryant, 1996, s. 427). İnsan bir *makro-kozmosun* içindeki *mikro-kozmos* gibidir. Bu iç içe olma durumu, derin bağlılık Jane Eyre'in birçok konuşmasında da karşımıza çıkar. Buradaki seçim çoğunlukla doğa ile tanrısal lütuf arasında kendini gösterir ve Jane'den tüm kitap boyunca yapması istenen, bu seçimdir. Benvenuto'ya göre, "doğa ve tanrısal lütuf, Jane'in varoluşunun hesabını vereceği otorite arayışında izlediği zıt yönlerdir" (1972, s. 624). Brontë için doğa, kişinin bireyselliğini temsil eder yani çoğu durumda doğanın yasaları, kişinin doğuştan getirdiği, ona özgü olan ya da kendisinin belirlediği şeylerden çıkar:

Kişinin sahip olduğu değerler, kişi kendi eşsiz benliğini, içsel olarak yönlendirilmiş varlığını ifade ettiğinde yerine getirilir. Tanrısal lütuf, bireyselliğin tek tip ya da kolektif bir *ethosa*, öngörülen bir yaşam biçimi içine gömülmesidir. Lütuf, nihayetinde ilahi kaynaklardan gelen, kişiyi kendinden ve onu, herkesin uğruna çabalaması gereken hedefe karşı körleştiren doğal dürtülerden kurtaran bir

güçtür. Doğa, bireyin ahlaki ödevleri ve toplumsal gelenekleri sorgulama ve bunların kendisi için adil olup olmadığını araştırma hakkı üzerinde ısrar eder. Tanrısal lütuf ise iyi düzenlenmiş bir yaşam için ahlaki kuralların ve sosyal yasanın gerekliliğini onaylar... . Doğanın çocukları kurtuluşu içlerindeki yasada ararlar ki bu da onların şu anki mutluluk kapasiteleridir. Tanrısal lütfun çocukları ise kurtuluşu herkesi yöneten yasadan kendilerine düşen payda ararlar ki bu da onların ahiretteki mutluluk vaadidir. Her biri için daha yüksek bir yasa yoktur (Benvenuto, 1972, s. 624).

Kitap boyunca Jane’in de bu iki uç arasında, tanrısal lütuf ve doğa arasında gidip geldiğini görürüz. Reedlerin yanında yaşarken kuzenlerinin, özellikle John Reed’in ona olan davranışlarına karşı hep isyan etme isteği içindedir:

Bu acı durumun kıskırtmasıyla, geçici de olsa yaşından ileri bir güçle işleyen kafam [aklım y.n.], “Haksızlık bu... Haksızlık!” diyordu. Aynı kıskırtmanın etkisiyle gerilen iradem bu dayanılmaz baskıdan kurtulmak için olmayacak çareler yaratıyordu. Evden kaçmak gibi ya da, bunu beceremezsem, bir daha hiçbir şey yiyip içmeyerek kendimi öldürmek gibi! O karanlık ikinci saatleri boyunca ruhum öylesine bunaldı ki! Kafam kargaşa içinde, bütün duygularım ayağa kalkmış, ama içimdeki bu savaş öyle koyu bir karanlık, öyle kör bir bilgisizlik içinde geçiyordu ki!.. Çünkü içimden hiç durmaksızın yükselen o soruya, “Neden acı çekiyorum?” sorusuna, hiç ama hiçbir karşılık bulamıyordum. Gelgelelim şimdi, aradaki şunca yılın ardından, bu yanıtı açıkça görebiliyorum (Brontë, 2022, s. 13).

Reed kuzenleriyle kıyaslandığında Jane’e göre kendisi, her zaman daha iyi davranmış olandır; oysaki aralarında çıkan her tartışmada cezalandırılan yine odur. Bunun üzerine düşündüğünde çoğu zaman dışarıdaki dünyanın, içsel niteliklerden ziyade dışsal niteliklere önem verdiğini ve tanrısal lütfun değerinin içine doğulan ve bir doğa olarak insana yüklenen sınıf ya da zenginlik tarafından ihlal edildiğini görür: “... bencil Eliza, küstah Georgiana, sadist John- annelerinin evcil hayvanlarıdır...” (Benvenuto, 1972, ss. 625-626). Jane tüm bunlardan kaçmak ister ve roman ilerledikçe bu kaçış isteğinin farklı şekillerde kaşımıza çıktığını görürüz: kendini aç bırakarak, Thornfield’den kimseye haber vermeden firar ederek, St. John söz konusu olduğunda mutsuz bir evlilikten kaçarak (Gilbert&Gubar, 2016, s. 437). Jane’den tüm bu haksızlıklara rağmen beklenen ise akıllı, uslu bir çocuk olması ve Reed yenge ona bir ev verdiği için şükretmesidir:

... Bessie buna karşılık vermedi ama çok geçmeden bana dönerek, “Miss Eyre, sen Mrs. Reed’e minnet borçlusun, bunu aklında tutman gerekir,” dedi. “Onun eline bakıyorsun. Bugün seni kapı dışarı etse yoksullar evini boylarsın.”

Buna karşılık söyleyecek sözüm yoktu. Zaten bunu ilk kez de duyuyor değildim. Yaşamımın ilk anıları arasında bu tür dokundurmalar vardı. Bu “ele bakmak” takazası kulağımda anlamı belirsiz bir tekerleme olup çıkmıştı. Beni içimden yıkan, burnumun direğini sızlatan, gene de ancak yarım yamalak anlayabildiğim bir tekerleme.

Miss Abbot da araya karışarak, “Hanımefendi senin kendi çocuklarıyla bir arada yetişmene izin veriyorsa yüreğinin iyiliğinden, yoksa kendini evin küçükhanımlarıyla, küçük beyleriyle bir ayar tutman doğru olmaz...” dedi. “Onlar büyüyünce büyük servetlere konacaklar, seninse zırnığın olmayacak. Onun için bana da sana haddini bilmek, onları hoşnut etmeye çalışmak düşer.

Bessie hiç de haşın olmayan bir sesle, “Bu söylediklerimiz senin iyiliğin için,” diye ekledi. “Sen işe yarar, güler yüzlü, uslu bir çocuk olmaya çalışırsan belki burası senin evin olur. Ama cadalozluk eder, kaba davranırsan hanımefendi seni kesin kovar evinden.”

Miss Abbot, “Zaten böyle çocukları önce Tanrı cezalandırır,” dedi. “Böyle kıyametleri kopardığı bir sırada bir de bakarsın Tanrı onun canını alıvermiş. O zaman ahretin hangi bölümüne gider acaba? (Brontë, 2022, s. 11).

Tüm bu sözler karşısında Jane, ahlaki otoritenin nereye dayandırılması gerektiğini sorgular; çoğu kadının karşılaştığı ve üstesinden gelmeye zorlandığı seçimler söz konusu olduğunda karşısında duran, tanrısal lütfu dayanan ahlaki otoriteden çıkan bir değerler sistemidir. Oysaki o, bu otoritenin adaletsiz bir sosyal düzeni doğurduğunu hissetmekte ve bu his nedeniyle derin bir öfke duymakta, bu otoriteye

karşı direnmek istemektedir: “Jane’in doğası gereği sahip olduğu açık sözlü, bağımsız ve yaratıcı özelliklerini yok etmektedirler” (Benvenuto, 1972, ss. 625-626). Jane, hava kadar görünmez olan, kendi öfkesi kendisini boğan bir karaktere dönüşmektedir (*Gilbert&Gubar, 2016, s. 438*). İşte bu noktada ahlaki gelişimi adına karşısına çıkan Helen Burns, dış ve iç arasındaki gerilimde Jane’e doğasıyla olan uyumu nasıl yeniden yakalayacağına dair yol gösterir. Jane için Helen Burns, kişiye doğuştan verilen görevi ve kaderi metanet içinde kabullenmenin değerini algılamasını sağlayan karakterdir ki bu da Jane’in kişisel gelişiminin önemli bir aşamasıdır (Benvenuto, 1972, s. 628). Helen Burns sayesinde Jane, içsel doğasıyla dışsal, din üzerinden kendisine sunulan doğanın arasında bir uyum yakalama ve biri diğerini yok etmeden ikisine de bağlanma şansına sahip olur. Öte yandan böylesi bir karaktere sahip olan Helen Burns, Eagleton’a göre iki uç arasında gidip gelmeyi de temsil etmektedir. Bir tarafta “devrimciliğe dayanan temel değişimi” savunan Helen, diğer taraftaysa “ateşli, romantik bir muhafazakar” olarak görülen Helen (2017, s. 38). Belki de bu nedenle kitap boyunca Jane birçok farklı durumda onu aklına getirmektedir.

*Artık onunla baş edemediğini iddia eden yengesini Lowood’a gönderilen Jane, kaderini ve sürekli öfke içinde olmamayı kabullenmeyi Helen Burns’tan öğrenir. İlk karşılaşmalarında Helen bahçede bir köşede oturmakta ve Samuel Johnson’ın *Rasselas* kitabını okumaktadır. Aslında Charlotte Brontë’nin Helen’in okuması için bu kitabı seçmesi de bir tesadüf değildir. Çünkü edebiyat tarihi içerisinde söz konusu kitap, insana dair tek bir ödevden bahseden bir kitap olarak kabul edilir: insan hayatı bir sefaletin sahnesidir ve ona dair tüm durum ve koşullar eşit derecede sefildir. Hal böyleyken insan için çok da umut yokmuş gibi görünmekte dolayısıyla insanları “sanayiye yok edecek, sağduyuyu güllünç hale getirecek... [onları] tembellek ve umutsuzluk içinde yatmaya sevk edecektir” (akt. Richard, 2003, s. 336). Oysaki bu okumanın farklı bir şekilde yapılabilme olanağına inanan Brontë, *Rasselas*’ın insana özgür olma arzusu adına bir umut ve yetki verdiği, ortaya çıkan sorunları çözmesi için sosyal düzeni sorgulamasına ve bu düzenin, kadınların acı çekmelerinin adaletsizliği duygusunu ima ettiğine vurgu yapar (Richard, 2003, s. 336).*

*Buradan hareketle de Brontë, Helen Burns ile karşılaştığı andan itibaren Jane’in çektiği acının tanımlanması veya giderilmesi adına *Rasselas*’ı imgeleri kullanır. Bir yere ya da bir hayata, sosyal bir düzene hapsedilme ve bunlardan kaçma isteği en başından Jane’in yaşamının en belirgin öğeleri olmuşlardır. Bu izleğe dair ilk örnek Jane’in, Bayan Reed’in kırmızı odasında hapsedilmesidir. Ancak Helen Burns’le ve onun yoluyla *Rasselas*’la karşılaştıktan sonra, hapsedildiği mekan söz konusu kitapta anlatılan “Mutlu Vadi”nin özelliklerini kazanır. Lowood’daki ilk yıllarının ve bu yıllara dair karmaşanın sonunda Jane, önce başarılı bir öğrenci sonrasında bir öğretmen olarak huzurlu bir yaşam sürer. Ancak Lowood’un sakinliği bir süre sonra Jane için baskıcı hale gelir ve “... Jane pencereden gördüğü manzarayı sanki Mutlu Vadi’nin ömür boyu mahkummuş gibi tasvir eder.” (Richard, 2003, s. 348).*

Aslında bu mutlu vadi imgesi, Stoacı okumaya geçiş de zemin hazırlar. Stoacı okulun en önemli temsilcilerinden olan Khryssippos için tanrının özünü, bütün bir evreni teşkil etmektedir; tanrıyla kozmos arasında hiçbir mesafe yoktur aksine Tanrı, kozmosun kendisidir (Gould, 1970, s. 155). İnsan için mutluluk, evrensel bir kozmosa dayandırılarak açıklanabilir. Makro-kozmosa bir mikro-kozmos olan insan da bu bütünün bir parçasıdır ve mutluluğu bu bütünlükle olan uyumda yatar. Kişinin bu uyum içinde yaşamı pürüzsüzce akan bir yaşama dönüşür ki pürüzsüz yaşam akışını Helen Burns’de rahatlıkla görebiliriz. Örneğin, Bayan Scatcherd’in dersinden kovulan ve odanın ortasında ayakta durma cezasına çarptırılan Helen’in bu ceza karşısındaki metaneti Jane’i hayrete düşürür:

Bu ceza çok yüz kızartıcı gibi geldi bana. Hele böyle büyük bir kız için! Çünkü, on üç-on dört yaşlarında gösteriyordu zavallı. Üzüntüden, utançtan, kahroluyor sandım. Ama şaşılacak şey, ne ağıladı ne de yüzü kızardı. Ciddi gene de sakin, gitti odanın en ortasında durdu; bütün gözler de onun üzerinde. Kendi kendime, “Nasıl oluyor da bu kadar sakin, bu kadar dirençli dayanabiliyor bu durumda?” diyordum. “Onun yerinde ben olsaydım, yer yarılrsa da içine geçsem, derdim yüzde yüz. Ama onun, cezasından çok daha başka bir şey düşünüyor gibi bir duruşu var; burada olmayan, gözle görülmeyen bir şey. Hani, gözü açık düş görmek derler ya ... Şimdi o da böyle gözü açık düş mü görüyor yoksa? Gözlerini yere dikmiş ama baktığı yeri görmediğine kalıbımı basarım. Gözleri kendi içine, kendi yüreğine çevrilmiş sanki ... Şimdiki durumunu değil de geçmişten anımsadıklarımı düşünüyor gibi. Nasıl bir kız acaba bu? Uslu mu, yoksa yaramaz mı? (Brontë, 2022, ss. 74-75).

Helen’in davranışı karşısında Jane kendini, onun buna nasıl dayandığını sormak zorunda hisseder. Çünkü Helen’in yerinde olsa kendisinin Scatcherd’a aynı şiddetle karşılık vereceğini söyler. Helen ise böylesi bir davranışın ona, Scatcherd’dan daha fazla zarar vereceğini vurgular:

Senin yerinde olsam ben de onu hoş görmem. Karşı gelirim ona. O çalı demetiyle bana vursaydı, elinden kaptığım gibi yüzüne karşı çat! diye kırverirdim.

Bana öyle geliyor ki hiç de böyle bir şey yapmazdın. Ama yapsaydın Mr. Brocklehurst seni okuldan kovardı. Bu da yakınların için büyük bir üzüntü olurdu. Yakınlarına, çevrendekilere zararı dokunacak bir düşüncesizlik yapmaktansa, senden başka kimseyi incitmeyecek bir cezaya katlanmak bin kere daha iyidir. Hem zaten İncil de bize kötülüğe iyilikle karşılık vermemizi söylüyor (Brontë, 2022, ss. 79-80).

Jane yine de bu açıklamadan memnun olmaz ve bir kişinin, onun gibi kendisinden büyük birinin bunu kabul etmemesi gerektiği üzerinde ısrar eder. Bu noktada Helen, tam da genel anlamıyla tüm Stoanın özel anlamıyla ise Seneca’nın bize öğütlediği şeyi dillendirir:

Dayanmak boynumun borcudur, mademki kaçınılmaz bir şey! Mademki alnımıza yazılmış, çekeceğiz. Yazgımız olan bir şeye çekemem demek saçmalık.

Dinledikçe şaşırıyordum. Bu “yazgıya boyun eğme” işini kafam almıyordu benim. Hele onun kendini ezen kişiyi temize çıkarmasını hiç anlayamıyor, hiç haklı görmüyordum. Bununla birlikte, Helen Burns’ün her şeye benim kavrayamadığım bir açıdan baktığını, onun haklı, benim haksız olabileceğimi de seziyordum (Brontë, 2022, s. 80).

Şimdi, Stoa felsefesinin en temel kavramları “öngörü”, “akıl” ve “yazgı” olarak kabul edilebilir. Bu üç kavram üzerinden Stoacılar, kişinin doğayla ve Tanrısal Öngörüyle olan kopmaz bağımlı oluşturmak isterler. Öngörü kavramı en fazla Seneca’da karşımıza çıkar. Onun için öngörü kişi-doğa-Tanrı bütünlüğünün bizzat kendisini ifade eder. Bu bütünlük içinde insandan beklenen var olanı, başına geleni cesurca kabul etmesi; olanların kendilerinde ne olduklarına bakması ve seçim yapmasıdır:

Hiçbir şekilde baskı altında değilim, istemeden hiçbir şeye katlanmıyorum; çünkü her şeyin kesin ve sonsuza hükmeden bir yasaya bağlı olduğunu biliyorum. Sebep sebebe bağlıdır; özel olsun, toplumsal olsun her iş upuzun bir olaylar zincirinin halkasıdır. Bu yüzden her şeye cesurca katlanmalıyız. Neye sevineceğın, neye üzüleceğın önceden bellidir; her insanın yaşantısı birbirinden çok farklı olsa da sonu birdir; gelip geçici olan bizler, gelip geçici şeyleri üstleniriz. O halde iyi insana düşen görev nedir? Kendini kadere sunmak, bizim böyle yaşamamızı, böyle ölmemizi emreden her neyse, buna tanrılar da aynı zorunlulukla bağlıdır. Değişmez bir akış insanı da, tanrıları da katar önüne. O bütün varlıkların yöneticisi alnyazısını kendisi yazmıştır, ama o bile bu yazgının peşinden gider; bir kez buyurmuştur, her zaman itaat eder (Seneca, 2007, s. 75).

Yazgının peşinden giden kişi, rasyonel bir varlıktır aynı zamanda. Buna bağlı olarak da akıyla arzuları arasındaki çatışma adına eylemlerine neyin öncülük etmesi gerektiğini belirleyebilir. Kişi, akl sayesinde arzularını, tutkularını şekillendirebilir ve bunu yaparken de dış koşulların ona dayattığı engellere direnme gücüne sahip olabilir. Kozmos akulla kuşatılan bir site gibidir ve insan da bu sitenin kopmaz, ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan, bir parçası olduğu bu bütünle ortak bir akıl

paylaşmakta ve bu sayede yaşamını belli bir tutarlılık ve istikrar üzerinden veya bunları elde etmeye dair bir çaba üzerinden şekillendirme arayışındadır ki bu çaba onun için kendisinin kozmosun düzenine bağlanması anlamına da gelir (Lloyd, 2008, s. 94). Aslında bu bağlanma onun bir tür yazgıdır. Çünkü insanın yaşamı iki yasa, akıl ve kimi zaman Tanrı/yazgı ki bunlar onun etkin parçalarıdır ve duyguları, güdülere ki bunlar da onun edilgin parçasıdır, akıl ve duygu arasındaki çatışma üzerinde şekillenir. Etkin ilkenin görevi, kişinin kendini bulmasını, hem kendini diğerlerinden ayırt etmesini hem de onlarla olan uyumu yakalamasını sağlamaktır. Yazgı olarak da kabul edilen bu etkin ilke, Tanrısal öngörüyle ve akılla içsel bir bağa da sahiptir ve yazgı, kozmosa dair her türlü şeyden sorumludur (Bobzien, 2004, s.14). Böylesi bir içsel bağ karşısında Stoacı, kişiden hükmü altında olanlar ve olmayanlar arasında bir ayrım yapmasını talep eder. Kişinin hükmü altında olan özgür iradesi ve onun aracılığıyla seçtiği ahlaki amacı, başına gelenlere karşı gösterdiği tepki ve bunlara verdiği anlamdır. Ölüm, hastalık, acı, haz gibi şeyler kişinin hükmü altında olan şeyler değildirler dolayısıyla onlara bir anlam yüklemek ya da onlar üzerinden bir ahlaki amaç belirlemek insana doğal olarak ait olan bir durum değildir; bu onun yaşamını yönlendiremez. Üstelik bu düstur, Sokrates üzerinden her insana ait bir örnek haline getirilir (Hadot, 2011, s. 112).

Bu bağlamda Helen, hükmü altında olanlar üzerinden belirlediği yazgısı nedeniyle hükmü altında olmayanlardan etkilenmemeyi seçer:

... Demin kusurlarını anlatıyordun, Helen, nedir bunlar? Bence sen çok iyi bir kızsın.

Öyleyse benden ders al, görünüşe göre yargı yürütme. Miss Scatcherd'ın dediği gibi, ben pasaklının biriyim. Dikkatsizim, kuralları unutuveriyorum, ders çalışacağıma kitap okuyorum, düzenli değilim. Kimi zaman aşırı programlı bir yaşayışa dayanamayacakmışım gibi geliyor (Brontë, 2022, s. 80).

Öte yandan bu sözlerin devamında, Helen Burns'ün cümlelerin dinsel bir havaya da büründüğünü söylemek mümkündür ki aslında bu, Stoa Okuluna çok da uzak olan bir okuma değildir. Diğer bir deyişle Stoa Felsefesi, Antik Felsefeden Orta çağ'a geçiş adına adeta bir köprü görevi görür. Fakat Orta çağdaki pasif insan, Stoacılar için kabul edilebilir bir şey değildir. Aslında Jane için Helen Burns'ün eksikliklerinden biri de budur. Çünkü Helen'in sakin metaneti, Jane'e zorlukları kabullenmesi adına yardımcı olsa dahi yaşarken sahip olabileceği insani mutluluğa hazırlanmak adına ona pek de katkı sağlamaz. Helen yalnızca ölüm ve ölümün kurtarıcısına getireceği kavuşma için yaşar. Jane'in, yengesi Reed'in ona yaptıklarını hep hatırlaması Helen'a göre yararsızdır ve yaşamın sonuna hazırlanmak adına önemsizdir:

Ama ben şöyle düşünüyorum, Helen: Yaranmak için elimden geleni yaptığım halde beni ille de sevmeyen kimseleri ben de sevmemeliyim. Beni haksız yere cezalandıranlara karşı gelmemeliyim. Doğal bir şey bu; beni sevenleri sevmek kadar ya da hak ettiğim cezaya boyun eğmek kadar doğal.

Bunlar Tanrısız yabancı kişilerin ilkeleridir. Hıristiyanlar, uygar uluslar benimsemezler bunu. ... İncil'i okuyup Hz. İsa'nın dediklerini, yaptıklarını anlamalı. Onun sözlerini yasa, davranışlarını örnek bellemeli.

Ne diyor o?

Düşmanlarımı sev. Sana sövene sen hayır dua et; seni nefretle hor görene iyilik yap.

O zaman benim de Mrs. Reed'i sevmem gerekir ama yapamam bunu. John Reed'e de hayırdua etmem

gerekir ki bu da olanaksız!...

Onun haksızlıkları senin duygularının üzerinde ne derin izler bırakmış! Oysa ben duygularımın üzerinde böyle bir iz taşımıyorum. Yengenin kötülüğünü, bunun sende uyandırdığı ateşli öfkeyi unutabilsen daha mutlu olmaz mısın? Bence yaşam çok kısa. ...

Bu dünyada hepimizin, her birimizin bir sürü kusuru olduğu su götürmez. Ama, bir gün gelecek, umarım yakında bir gün, bu kusurları ölümlü bedenlerimizde bırakıp sıyrılacağız. Bu et yüküyle birlikte bütün günahlarımız, bayağılıklarımız üzerimizden düşecek. Geriye ruhun kılıcını kalacak yalnız ... Benim bambaşka bir inancım var. ... İşlenen suçtan nefret bile etsem suçluyu yürekte bağışlayabilirim. Bu inanç sayesinde öğ alma isteği duyup da tedirgin olmam. Kötülük bulmak pek o kadar ağrıya gitmez, haksızlığa uğramak beni içimden yıkmaz. Ben hep gözlerimi bu ömrün sonuna dikmiş olarak huzur içinde yaşarım (Brontë, 2022, ss. 81-84).

Alıntıdan görüleceği gibi Helen için yaşam, öte dünya adına yaşanan ve daha çok bedenün yükü olan bir haldir. Oysaki ölümlü ruh zindanından kurtulacak; ölümsüz doğasına geri dönecektir. O halde bu yaşamda başına gelenler senin yaşamın belirleyen şeyler olmamalı; onların mutluluğun adına bir fark yaratacaklarına inanmamalıdır. Dinsel bir ton üzerinden ulaşılan bu sonuca belki bir Stoacı da ulaşır ama onun öğretisi kişiyi ölüm adına yaşam karşısında pasif olmaya itmez. Bu farklılık bir diğer karakter olan St. John Rivers’a dair bir analize gidilerek daha iyi anlaşılır. Çünkü Stoacılar için ruh, ölümsüz olmaktan ziyade maddi bir yapıya sahiptir ve aslında bedenle bir bütünlük içindedir. Oysaki bu St. John Rivers’ın inandıklarının tam tersidir.

St. John Rivers’a Dair Stoacı Bir Okuma

Mr. Rochester’ın kendisiyle evlenmek üzereyken hala daha “tavan arasındaki deli kadın” olarak betimlenen Bertha Mason’la evli olduğunu öğrenen Jane, Thornfield konağından kaçır. Günler süren açlık ve evsizlikten sonra St. John Rivers’ın ve iki kız kardeşinin yanına, Moore House’a sığınır. St. John da tıpkı Helen Burns gibi görünmez bir dünyaya ve ruhlar krallığına sonsuz bir inanç ve güven duymakta; hatta yaşamının geri kalan yıllarını buna adanmış isteği içinde yanıp tutuşmaktadır. Helen Burns’ün bu inancı, yetim bir çocuk için hayatın barındırdığı acılara karşı bir savunma mekanizması olarak okunabilse de aynı şey tam anlamıyla St. John için söylenemez. O da miras haksızlığı ve yaşamın bu nedenle hem kendisi hem de kız kardeşleri için getirdiği zorluklara dayanma gücünü bulmaya çalışmaktadır ama ondaki bu güce dayanan inanç, saf bir inançtır. Jane, vaaz verdiği Morton köy kilisesinde onu dinlerken aynı duygulara kapılır. Verdiği vaazın rahatlatıcı olmaktan ziyade tedirgin edici olduğunu hisseder:

... Bu vaazı anlatabilmek isterdim, ama gücüm yetmez ki! Üzerimde bıraktığı etkiyi bile tam anlatabileceğimi hiç sanmıyorum. ... Ruhunu yumuşatıp eriten vaazlardan değildi bu; tersine, bir tuhaf sertlikle, buruklukla dopdoluydu. Gönül avutucu bir tatlılığı yoktu. Vaazı dinledikçe, rahatlayıp hafiflemek, aydınlanmak şöyle dursun, hüznüme gömülüydüm. Başkalarını bilmem, ama bana öyle geliyordu ki bu akıcı, etkileyici sözler huzursuz bir ruhun umut kırıklığı dolu derinliklerinden kopup geliyordu; bu derinliklerde de giderilememiş özlemler, tedirgin edici hayaller kaynaşmaktaydı. Şuna emindim ki St. John Rivers, o kadar günahsız yaşamışken, vicdanı rahat, titiz çalışırken gene de Tanrı’nın insana bağışladığı o, “kavranamayacak kadar derin, yüce” huzura kavuşmamıştı. Bu konuda o da benim gibiydi... (Brontë, 2022, ss. 490-491).

Kendisine olan benzerlik hissi üzerinden Jane, kendini “Tanrı sözünün duyurulmasına adanmış olan bir papaz” (Brontë, 2022, s. 496) olarak nitelendiren St. John ile kısa sürede yakın bir bağ kurma bile aralarında daima bir mesafe vardır. Bu süreç boyunca St. John da onu izlemektedir ve en sonunda kendi yaşamı adına biçtiği görevde Jane’in, ona yardımcı olacak en uygun eş olduğuna karar vermiş ve bu uğurda, gerçekte hoşlandığı Miss Rosamund Oliver’i bile gözden çıkarmıştır:

... İçimde, onun güzelliklerini derinden duyumsayan bir yönün yanı sıra, kusurlarını açıkça gören bir yön de var, diyordu. Yaradılışı benim kurduğum düşlerle dünyada bağdaşamaz; benim giriştiğim hiçbir işe katılamaz. Rosamond zorluk, zahmet çeksin? Ağır işlerde çalışsın? Dünyadan elini eteğini çeksin? Bir misyoner karısı olsun? Olacak şey mi bu?

Peki, ama sizin ille misyoner olmanız zorunlu mu? O tasarıdan vazgeçebilirsiniz.

Vazgeçer miyim? Ne diyorsunuz? Tanrı buyruğu bu benim için. Ülküm, en büyük eserim. Cenneteki evimin dünya yüzündeki temeli. ... Cahillik ülkelerine bilgi götürüp, savaşın yerine barışı, tutsaklığın yerine özgürlüğü, boş inançların yerine imanı, cehennem korkusunun yerine cennet umudunu yerleştirmek emelindeyim. Vazgeçeyim mi bundan? Benim için canımdan değerli bu! Bütün umudum bunda ... Bu amaç uğruna yaşıyorum (Brontë, 2022, ss. 520-521).

Bu amacın gerçekleştirilmesi adına en uygun aday, Madeira'daki amcası Mr. Eyre'in ölürken tüm servetini kendisine bıraktığını; bu amcanın asıl adı St. John Rivers olan St. John'un da dayısı olduğunu öğrendiği anda kendisine kalan serveti onunla ve iki kız kardeşiyle eşit olarak paylaşmakta hiçbir tereddüt göstermeyen, hem Tanrının hem de doğanın bedensel güzellik yerine ruhsal güzellikle donattığı, aşk için değil çalışmak için yaratıldığını bu yüzden de bir misyonerin eşi olmak üzere yaratılmış olduğuna inandığı, Jane Eyre'dir. Fakat tüm bunlara rağmen Jane, yaşadığı büyük ikilemler sonucu onun evlilik teklifini reddeder. Bu kararın arka planında, Tanrısal sesi temsil eden St. John karşısında kalbinin sesini temsil eden Mr. Rochester'ın sesi bulunur. Jane'in, onu terk edip uzaktan duyduğunu sandığı Mr. Rochester'ın sesine doğru gittiği gün, St. John ona evlilik teklif etmiştir ama bu göreve dayalı bir tekliftir:

St. John iyi bir insandı ama katı yürekli, soğuk olduğunu ileri sürdüğü zaman doğruyu mu söylemişti acaba? Yaşamın insancıl yönleri, gündelik zevkleri onu hiç sarmıyordu. O yalnızca bir amaç uğruna... evet; ama gene de rahat, dirlilik bilmiyordu. ... St. John hiçbir zaman iyi bir koca olamaz; onun karısı olmak kolay bir iş değildir. ...

O, doğanın kahramanlar yaratmak üzere kıldığı hamurdan yoğrulmuştu... Kanun koyucuların, devlet adamlarının, fatihlerin hamuru. Bu gibi kişiler yüce davalar için sağlam, dayanıklı birer temel taşıdır, ama günlük hayatta soğuk, ağır bir mermer direk kadar yersiz kaçır ve iç sıkırlar (Brontë, 2022, ss. 544-545).

Şimdi, bir mermer misali her şeye karşı kayıtsız kalan Helen gibi St. John da aslında Stoacı bir okumaya yatkın görünür; fakat bu çok da uygun bir okuma olmaz. Her ne kadar Stoacı felsefenin temelinde, dışsal olana kayıtsızlık bulursa da bu daha yüce bir ülkü uğruna değil, aksine kişinin yaşama akışını pürüzsüzleştirmek uğrunadır. Örneğin, Seneca için iyi ya da kötü dediğimiz şeyler kendinde iyi ya da kötü değildirler; aksine mesele bizim onlara dair yargılarımızdır. Her ne kadar mutlak ve içsel iyi olarak kabul edilen erdemlin karşısına mutlak ve içsel kötü olarak tanımlanan günah konulsa da bu ayırım, bizim yaşamımız adına farksız olan şeyleri tanımlamak için yapılmaktadır. Farksızlar (adiaphora) olarak adlandırılan kimi şeyler doğa ile uyum içindedirler (kata physin) ve bunları seçmek, pürüzsüz akan bir yaşamın merkezinde durur. Bunların karşındaysa seçilmelerinin kendinde bir değeri olmayan, doğaya karşıt (para physin) şeyler bulunur (Bryant, 1996, s. 435). Kişinin yapması gereken, bunlara karşı kayıtsız kalmaktır ama bu yapılan seçimin kişiyi St. John gibi katı bir heykel haline getireceği anlamına da gelmez. Aksine kişinin yaşama daha çok, tam da kendisi olarak katılması anlamına gelir. Üstelik Tanrı bile bu pürüzsüz akışa, yazguya tabidir:

O halde iyi insana düşen görev nedir? Kendini kadere sunmak. Bütüne karışıp gitmek büyük tesellidir; bizim böyle yaşamamızı, böyle ölmemizi emreden her neyse, buna tanrılar da aynı zorunlulukla bağlıdır. Değişmez bir akış insanı da, tanrıları da katar önüne. O bütün varlıkların yaratıcısı ve yöneticisi alnyazısını kendisi yazmıştır, ama o bile bu yazgının peşinden gider; bir kez buyurmuştur, her zaman itaat eder (Seneca, 2007, s. 65).

Farksızlar kavramı ve ondan doğan kayıtsızlık Epiktetos'ta da kaşımıza çıkar. Grekçede aldırış edilmeyen, kayıtsız gibi anlamlarla karşılanan adiaphora Stoacılar için, ölüm, sürgün ve hastalık gibi birbirinden farksız şeyler söz konusu olduğunda ne iyi ne de kötü olan anlamına gelir. Dahası bu farksız şeyler kendilerinde iyi ya da kötü şeyler olmadıklarından, kişinin kendi içsel, özgür iradesine değil dışsal şeylere bağlıdır; onlara karşı kayıtsız kalınması gerekir. Bir Stoacı için iyi ve kötü dış dünyada bulunmaz aksine insanın kendi doğasında, iradesinde bulunur:

Doğa bize akıl yeteneğini neden verdi? Görünüşleri doğru kullanabilmemiz için. Akıl kendisi tam olarak nedir? Belli görünüşlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir düzen. Bu nedenle, akıl kendi varlığını tasarlayabilecek yeteneğe doğası gereği sahiptir. Duyuma hissi bize tam olarak için verildi? İyi veya kötü olan ya da bunlardan hiçbiri olmayan şeyleri birbirinden ayırabilmemiz için (Epiktetos, 2013, ss. 84-85).

O halde tıpkı St. John gibi bir Stoacı belli şeylere kayıtsız kalmaya inanır. Öte yandan bu inanç, onu bir heykele ve yaşamını yüce bir ülkü uğruna harcanan bir durağanlığa dönüştürmek için değildir. Bunun tersine kayıtsızlık, yaşamın değerini daha iyi anlamak içindir. Üstelik her ne yaparsan yap bu pürüzsüz akışı yakalayamıyorsan, “açık kapı politikaları” bağlamında Stoacılar intiharı desteklerle oysaki St. John için bunun, en büyük günahlardan biri olacağı açıktır:

O halde, ölüm nedir? Bir kötülük maskesi. Yüzünüzü ona dönün ve iyi bakın. Bize hiçbir acı veremeyeceğini görün. Zavallı beden, er ya da geç bu ruhtan ayrılmak zorundadır, tıpkı daha öncesinde ondan ayrı olduğu gibi. Öyleyse ölümün şimdi gelmesi ne diye sizi telaşlandırıyor? Şimdi gelmezse bile sonrasında gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü evrende her şey geçmiş, şimdi ve gelecek üzerinde kurularak tamamlanmış olur. Acı nedir? Bir maske. Yüzünüzü ona dönün ve bakın. Şu zavallı et parçası, kimi zaman sert darbelerden ve kimi zaman da en hafif sıkıntılardan etkileniyor. Eğer bu sizi rahatlatmıyorsa kapı açık. Eğer rahatlatıyorsa, dayanın. Kapı her zaman ve herkese açık olduğu için, hiçbir kaygı duymamıza gerek yok (Epiktetos, 2013, s. 127).

St. John içinse Tanrının ona bahsettiği ve günü geldiğinde yine inayetiyle onu bu lütuftan muaf bırakacak yaşamında, yaşadığı süre boyunca tek bir şey vardır; Tanrının yorulmaz bir hizmetçisi olmak:

Yanılmaz bir efendinin işçisiyim ben. İnsan kılavuzluğunda çıkmıyorum yola. Hepsini de benim gibi cılız bir solucandan ibaret olan insanların kusurlu kurallarına, yanılabilen denetimlerine bağlanmış olmayacağım. Benim önderim, yaşam, yol gösterenim yanılmaz ve kusursuzdur. Bütün çevremdekilerin de aynı bayrak altında, aynı amaç uğrunda toplanmayışları bana çok tuhaf geliyor (Brontë, 2022, s. 557).

Jane, Hindistan'a onunla gitmeye razıdır ama eşi olarak gitmeyi kesinlikle aklına bile getirmek istemez. Onu hoşnut etmek için elinden geleni yapacağına emindir ama bu aynı zamanda onun sevgisiz bir evliliğe gömülmesi ve hayat boyu ruhunu yaralaması anlamına gelecektir:

... Karısı olmamı istiyor ama şu karşı uçurumdaki yalçın dev kayalar kadar bile sevgi beslemiyor bana karşı. ... Onun beni sevmediğini bile bile yüzüğünü nasıl taşıyabilirim? Bana göstermekte kusur etmeyeceği yakınlıklara, kalıptan ibaret olduklarını bile nasıl dayanabilirim? Gösterdiği her sevgi belirtisinin, davası uğruna katlanılan bir mihnet olduğunu her an bilmeye dayanabilir miyim? Yok, yok. . . Böyle bir acıya katlanmak korkunç bir şey olur. Dayanamam buna! Onunla kız kardeşi olarak gidebilirim, karısı olarak değil. ... (Brontë, 2022, s. 557).

Bu cümleler karşısında St. John kesinlikle onu bir kardeş olarak kabul edemeyeceğini söyler ve Jane'i ikna etmeye çalışır; gittikçe içindeki despotluk, katı yüreklilik kendini belli etmeye başlar. Ama Jane kararından dönmez, o özgür bir birey olarak, iyiyi kötüyü kendisi belirleyen bir birey olarak varolmayı seçer. Aslında bu seçim onun, Helen Burns karşısında yaptığı seçime benzer. Jane bir Stoacı gibi sınındığı bir yaşamı, şeylere verdiği değeri sorgulamayı seçer. Tıpkı Rochester'a söylediği gibi iyiyi de kötüyü de, bir Stoacı gibi Tanrısal iradeyle içsel bir bağa sahip olan kendi iradesine bağlar:

... Bir sürgünün huzuru, bir günahkarın tövbe getirmesi hiçbir zaman başka bir insana bağlı olmamalıdır; çünkü insan denilen şey ölümlüdür. Sonra, filozofların bile yanlış düşündüğü, dindarların bile kötülük yaptığı da görülmüştür. Bir insan, ruhunun dirliği için hiçbir zaman başka bir insanoğluna güvenmemelidir. Dünyada hata işleyip acı çekenler doğru yola dönmek için güç, acılarını giderebilmek için şifa arıyorlarsa gözlerini daha yükseklerle çevirmelidir (Brontë, 2022, s. 307).

Sonuç

Sonuç olarak, Helen öldüğünde Jane onu mutlu görür; onun için Helen'in ölümü, Jane'in ilk gerçek arkadaşlığı olabilecek bu ilişkiyi yarıda kestiğinden umudun, gerçekler karşısındaki bir başka yenilgisini temsil eder. Jane bu hayatta mutluluğu özlemektedir ve Helen Burns bu özlemin boşuna olduğunun bir kez daha onaylanmasını sağlar (Ashe, 1988, s. 123). Bu bağlamda Helen Burns, Jane'e olduğu kadar Bay Brocklehurst'e de bir folyo görevi görür. Bay Brocklehurst başkalarını, aşırı gururlarından ya da dünyevi şeylerden zevk alma yeteneklerinden arındırmaya çalışan bir inancı temsil ederken, Helen hoşgörü ve kabullenmeyi vurgulayan bir Hıristiyanlık tarzını temsil eder. Brocklehurst dini güç kazanmak ve başkalarını kontrol etmek için kullanır; Helen ise kendi inancına güvenir ve Lowood'un sert politikalarına diğer yanağını çevirir. Helen, Lowood'daki kızların maruz kaldığı adaletsizliklere kayıtsız kalmasa da Tanrısal adalete, Tanrı'nın iyileri ödüllendireceğine ve kötülere cezalandıracağına inanır. Fakat Jane için adaletin tecelli etmesi adına böylesi kör bir inanca bağlanmak çok da kabul edilebilir bir şey değildir. Onun arayışı, bu dünyadaki sevgi ve mutluluktur. Yine de arayışında destek ve rehberlik için Tanrı'ya güvenmektedir. Helen, Jane'in karakteri için bir folyodur. Jane, Lowood'a geldiğinde aklından geçenleri söyler ve son derece tutkuludur. Helen Burns ise sessiz ve ağırbaşlıdır. Haksız yere dayak yediğinde Helen, başkalarının onu hatalarından dolayı düzelttiğine inanarak buna katlanır ve hatta ölmek üzereyken hastalığıyla savaşmaz. Bunun yerine, mükemmel olan Tanrıya ve öte dünyaya dair sonsuz bir inanç duyar. Bu yıkılmaz inanç Jane üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ama Jane ölmeyi değil yaşamayı, yaşam yoluyla sınanmayı seçer; Lowood'u terk ederek hayatta kalmak için savaşmayı da öğrenir. İşte tam da bu bağlamda belki de Helen'dan daha Stoacı bir karakter çizer. Jane, Helenci bir teslimiyetin iyi olduğunu ama bunun bir yere kadar iyi olduğunu kabul eder. Brocklehurst'ün kötü çocukların öldüklerinde başlarına ne geldiği sorusuna karşı yapması gerekenin sağlıklı beslenmek ve ölmemek olduğunu söylemesinde görüleceği üzere, sonuna kadar var olmayı seçer. Helen "edilgen feragat"i simgelerken Jane, kurallara körü körüne bağlılığı sorgular (Eagleton, 2017, s. 39).

St. John Rivers söz konusu olduğundaysa yine kalbe dayanan bir seçim vardır karşımızda. Jane her ne kadar St. John'un misyonerlik için kendini ve yaşamını feda etmesini bir noktaya kadar anlasa da bunu onunla yapacağı sevgisiz bir evlilik içinde gerçekleştirmek istemez. Bir kardeş olarak ona eşlik etmeyi kabul eder ki bu yüzden uzun zaman acı çekeceğine emindir; fakat yine de tutsak alınmamış, özgür duygularıyla kendi olmak istediği gibi var olmaya devam edebilir. Bu seçim başkasıyla evli olduğu halde onunla yaşamasını isteyen Mr. Rochester'dan kaçmaya karar verdiğinde de kendini gösterir. Jane Tanrısal bir lütfə, öngörüye inansa da yine de özgür iradesini öne almayı seçer. Tıpkı bir Stoacı gibi, zorunluluğu kabul ederek yine de hiçbir zorlama olmadan kendini belirlemeyi seçer.

Kaynakça

- Ashe, F. L. (1988). "Jane Eyre: the quest for optimism". *Studies in the Novel*, 20 (2), pp. 121-130.
- Benvenuto, R. (1972). "The child of nature, the child of grace, and the unresolved conflict of Jane Eyre". *ELH*, 39 (4), pp. 620-638.
- Bobzien, S. (2004). *Determinism and freedom in stoic philosophy*. OUP.
- Bryant, J. (1996). *Moral codes and social structure in Ancient Greece: A sociology of greek ethics from Homer to Epicureans and Stoics*. State University of New York Press.
- Brontë, C. (1973), *Jane Eyre*. Çev. Leyla Moralı. İnkılap ve Aka.
- Brontë, C. (2022), *Jane Eyre*. Çev. Nihal Yeğınobalı. Can Yayınları.
- Eagleton, T. (2017). *Güç mitleri: Brontë kardeşlere marksist bir bakış*. Çev. Alev K. Bulut. Can Yayınları.
- Epiktetos. (2013). *Söylevler*. Çev. Birdal Akar. Divan Kitap.
- Gilbert, S. M.& Gubar, S. (2016). *Tavan arasındaki deli kadın*. Çev. Nil Sakman. Aylak Adam.
- Gould, J. (1970). *The philosophy of Chrysippus*. State University of New York Press.
- Hadot, P. (2011). *İlkçağ felsefesi nedir?* Çev. Muna Cedden. Dost Kitapevi.
- Lloyd, G. (2008). *Providence lost*. Harvard University Press.
- Richard, J. (2003). "I Am equally weary of confinement": women writers and "Rasselas" from "Dinarbas to Jane Eyre". *Tulsa Studies in Women's Literature*, 22 (2), pp. 335-356.
- Seneca (2007). *Tanrısal öngörü*. Çev. Çiğdem Dürüşken. Kabalcı Yay.